

PUL MABLAG'LARI HARAKATI TAHLILI

Inomaliyev Shohruh

*Samarqand Davlat Universiteti Kattaqo'rg'on filiali, Bank ishi va audit
yo'nalishi 21-07 guruh talabasi*

Kuldoshev Laziz Sharifovich

Samarqand Davlat Universiteti Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi (ilmiy rahbar)

Annotatsiya. *Ushbu maqolada pul mablag'larini tahlil qilish kompaniya rivojlanishi uchun naqadar muhim ekanligin haqida to'xtalib o'tildi. Pul mablag'lari harakati kompaniyaning moliyaviy sog'lig'ini aniqlashda muhim ko'rsatkichdir. U kompaniyaning likvidligini, qarz olish qobiliyatini va investitsion salohiyatini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, kompaniyaning ichki boshqaruv va strategik rejalashtirish jarayonlarida ham muhim rol o'ynaydi. Kompaniyaning ijobiy pul oqimlari uning moliyaviy barqarorligini va o'sish salohiyatini ko'rsatadi, salbiy pul oqimlari esa moliyaviy qiyinchiliklar va qarzlarning ko'payishiga olib kelishi mumkin.*

Abstract. *In this article, it was discussed how important the analysis of funds is for the development of the company. Cash flow is an important indicator of a company's financial health. It helps to determine the company's liquidity, borrowing capacity and investment potential. At the same time, it plays an important role in the company's internal management and strategic planning processes. A company's positive cash flows indicate its financial stability and growth potential, while negative cash flows can lead to financial difficulties and increased debt.*

Kalit so'zlar: pul, moliyaviy tahlil, iqtisodiyot, pul oqimi, moliyaviy barqarorlik, operatsion faoliyat, moliyaviy faoliyat, investitsion faoliyat.

Key words: money, financial analysis, economy, cash flow, financial stability, operational activity, financial activity, investment activity.

Iqtisodiyotni globallasuvi, integratsion jarayonlar, innovatsion jadallik va kuchli raqobat muhitidagi talablar hisob-kitoblarga oid fanlar tizimini ham zamonaviy biznes qoidalariga mos tarzda takomillashtirishni talab etmoqda. Negaki, manfaatlar ustuni sifatida tan olingan bozor modeli avvalo, aniq hisob-kitoblar algoritmini, ularni baholashni va chuqur tahliliy yechimlarni talab etadi. XXI asr – dunyo iqtisodiyotining yangicha shakllanish asridir. Bu dunyo insoniyatni, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy hayotning o'zgarishini, iqtisodiy modellar transformatsiyasini, xalqaro munosabatlarni, globallasuv va yangi geoiqtisodiy qurilishini shakllanishini anglatadi. Bugungi iqtisodiyot aybni o'zgalardan axtaradigan, muammolar yechimiga osongina kelinadigan, hammaning boshini bir xilda silaydigan, istagancha mol-mulkka ega bo'lishda ilmni, bilimni talab qilmaydigan, o'zgarish va rivojlanishda cheksiz imkoniyatlarni ochib beruvchi, tahlikalardan holi bo'lgan iqtisodiyot emasligini tan olish kerak. Zamonaviy iqtisodiyot avvalo chuqur tahliliy yechimlar asosida doimo o'zini yangilab boruvchi, tartibga soluvchi va turli tahlikalarga ta'sirchan murakkab tizimga aylanib bormoqda.

Pul mablag'lari harakati (cash flow) - bu bir kompaniyaning ma'lum bir vaqt davomida (masalan, bir chorak yoki bir yil) kiradigan va chiqadigan pul mablag'larini ifodalaydi. Pul mablag'lari harakati kompaniyaning likvidligini, moliyaviy barqarorligini va kelajakdagi moliyaviy ehtiyojlarini baholash uchun muhimdir. Quyida pul mablag'lari harakati tushunchasini kengroq tushuntiraman.

Pul mablag'lari harakati turlari

Pul mablag'lari harakati uch asosiy kategoriya bo'yicha tasniflanadi:

1. **Operatsion faoliyatdan pul oqimlari (Cash Flow from Operations - CFO):**

o Bu kompaniyaning asosiy faoliyatidan keladigan va asosiy faoliyatiga bog'liq pul oqimlarini ifodalaydi. Bunga mahsulot yoki xizmatlar sotishdan tushgan daromadlar va operatsion xarajatlar kiradi.

o Misollar: savdo tushumlari, operatsion xarajatlar (maoshlar, yetkazib beruvchilarga to'lovlar, soliqlar).

2. **Investitsion faoliyatdan pul oqimlari (Cash Flow from Investing - CFI):**

o Bu kompaniyaning uzoq muddatli aktivlarni sotib olish yoki sotish bilan bog'liq pul oqimlarini ko'rsatadi. Bunga yangi uskunalar yoki asosiy vositalarni sotib olish yoki sotish kiradi.

o Misollar: asbob-uskunalar sotib olish yoki sotish, yer yoki binolarni sotib olish yoki sotish, boshqa kompaniyalarga investitsiyalar.

3. **Moliyaviy faoliyatdan pul oqimlari (Cash Flow from Financing - CFF):**

o Bu kompaniyaning kapital va qarz olish yoki to'lash bilan bog'liq pul oqimlarini ifodalaydi. Bu bo'lim kompaniyaning moliyalashtirish faoliyatini aks ettiradi.

o Misollar: aktsiyalarni chiqarish yoki qaytarib sotib olish, qarz olish yoki to'lash, dividendlar to'lovi.

Pul mablag'lari harakati hisobotining ahamiyati

• **Likvidlikni aniqlash:** Kompaniyaning qisqa muddatli moliyaviy majburiyatlarni qondirish qobiliyatini baholash imkonini beradi.

• **Moliyaviy barqarorlik:** Kompaniyaning uzoq muddatli moliyaviy holatini va barqarorligini baholashda yordam beradi.

• **Investitsion qarorlar:** Investorlar va analitiklar kompaniyaning kelajakdagi rivojlanish imkoniyatlarini baholashda foydalanadi.

• **Boshqaruv qarorlari:** Kompaniyaning moliyaviy strategiyalarini shakllantirish va qarorlar qabul qilishda asosiy ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Pul mablag'lari harakati hisobotining tuzilishi

Pul mablag'lari harakati hisobotini tuzishda ikki asosiy usul qo'llaniladi:

1. **Direkt usul (Direct Method):** Bu usulda har bir operatsion faoliyat turi bo'yicha pul oqimlari alohida ko'rsatiladi, ya'ni savdo tushumlari, xarajatlar va boshqa operatsion faoliyatlar aniq ko'rsatiladi.

2. **Indirekt usul (Indirect Method):** Bu usulda sof daromadga asoslanib, operatsion faoliyat pul oqimlari o'zgartiriladi. Bu amortizatsiya, o'zgaruvchan aktivlar va majburiyatlar bilan bog'liq tuzatishlarni o'z ichiga oladi.

Pul mablag'lari harakatining ahamiyati

Pul mablag'lari harakati kompaniyaning moliyaviy sog'lig'ini aniqlashda muhim ko'rsatkichdir. U kompaniyaning likvidligini, qarz olish qobiliyatini va investitsion salohiyatini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, kompaniyaning ichki boshqaruv va strategik rejalashtirish jarayonlarida ham muhim rol o'ynaydi.

Kompaniyaning ijobiy pul oqimlari uning moliyaviy barqarorligini va o'sish salohiyatini ko'rsatadi, salbiy pul oqimlari esa moliyaviy qiyinchiliklar va qarzlarning ko'payishiga olib kelishi mumkin.

Pul mablag'lari harakati tahlili (cash flow analysis) moliyaviy tahlilning asosiy yo'nalishlaridan biridir va kompaniyaning pul mablag'lari kirim va chiqimlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Bu tahlil kompaniyaning moliyaviy holatini, operatsiyalarini va likvidligini baholashda muhim rol o'ynaydi. Quyida

pul mablag'lari harakati tahlilining asosiy jihatlari haqida kengroq ma'lumot keltiriladi:

Pul mablag'lari harakati tahlilining asosiy jihatlari

1. Operatsion faoliyatdan pul oqimlari (CFO - Cash Flow from Operations):

- Bu kompaniyaning asosiy faoliyatidan kelib chiqadigan pul oqimlarini ifodalaydi. Ushbu ko'rsatkich daromad va xarajatlarning pul oqimlari bilan bog'liq o'zgarishlarini o'z ichiga oladi.

- Misollar: savdo tushumlari, to'lovlar, operatsion xarajatlar (maoshlar, yetkazib beruvchilarga to'lovlar, soliqlar).

2. Investitsion faoliyatdan pul oqimlari (CFI - Cash Flow from Investing):

- Bu kompaniyaning uzoq muddatli aktivlar va investitsiyalar bilan bog'liq pul oqimlarini ko'rsatadi. Bunga yangi uskunalar, binolar yoki boshqa asosiy vositalarni sotib olish yoki sotish kiradi.

- Misollar: asbob-uskunalar sotib olish yoki sotish, boshqa kompaniyalarga investitsiyalar, asosiy vositalarni yangilash.

3. Moliyaviy faoliyatdan pul oqimlari (CFF - Cash Flow from Financing):

- Bu kompaniyaning kapital va qarz olish yoki to'lash bilan bog'liq pul oqimlarini ifodalaydi. Bu bo'lim kompaniyaning moliyalashtirish faoliyatini aks ettiradi.

- Misollar: aktsiyalarni chiqarish yoki qaytarib sotib olish, qarz olish yoki to'lash, dividendlar to'lovi.

Pul mablag'lari harakati tahlilining ahamiyati

- **Likvidlikni aniqlash:** Pul oqimlari tahlili kompaniyaning qisqa muddatli majburiyatlarni qondirish qobiliyatini aniqlashga yordam beradi.

• **Moliyaviy barqarorlik:** U kompaniyaning moliyaviy barqarorligini va uzoq muddatli rivojlanishini baholashda foydali.

• **Investitsion qarorlar:** Investorlar uchun bu tahlil kompaniyaning o'sish salohiyatini va investitsiyalar xavfsizligini aniqlashda muhim.

• **Qaror qabul qilish:** Boshqaruv qarorlarini qabul qilishda asosiy ma'lumot manbai bo'lib, kompaniyaning moliyaviy strategiyalarini shakllantirishga yordam beradi.

Pul mablag'lari harakati tahlilini amalga oshirish

Pul mablag'lari harakati tahlili odatda "Pul mablag'lari harakati hisobotini" tayyorlash orqali amalga oshiriladi. Ushbu hisobot uchta asosiy bo'limdan iborat: operatsion faoliyat, investitsion faoliyat va moliyaviy faoliyat.

• **Direkt usul (Direct Method):** Bu usulda har bir operatsion faoliyat turi bo'yicha pul oqimlari alohida ko'rsatiladi.

• **Indirekt usul (Indirect Method):** Bu usulda sof daromadga asoslanib, operatsion faoliyat pul oqimlari o'zgartiriladi, bu esa amortizatsiya, o'zgaruvchan aktivlar va majburiyatlar bilan bog'liq tuzatishlarni o'z ichiga oladi.

Pul mablag'lari harakati tahlilining yuqoridagi jihatlari kompaniyaning moliyaviy holatini, likvidligini va rivojlanish imkoniyatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu tahlil har bir kompaniya uchun muhim bo'lib, moliyaviy boshqaruvni optimallashtirish va strategik qarorlarni qabul qilishda asqotadi.

Xulosa

Pul mablag'lari harakatini tahlil qilish kompaniyaning moliyaviy holatini, likvidligini va kelajakdagi moliyaviy ehtiyojlarini aniqlash uchun muhimdir. Ushbu tahlil kompaniya uchun bir qator sabablarga ko'ra zarur bo'ladi:

-Kompaniyaning qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish qobiliyatini aniqlash uchun pul mablag'lari harakatini tahlil qilish zarur. Bu kompaniya uchun

daromadlar va xarajatlarni muvozanatda ushlab turish va to'lov qobiliyatini saqlab qolish imkonini beradi.

-Pul mablag'lari harakati tahlili kompaniyaning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini baholashga yordam beradi. Bu investorlar va kreditorlar uchun kompaniyaning moliyaviy salohiyatini aniqlashda muhimdir.

-Pul mablag'lari harakati tahlili kompaniyaning moliyaviy strategiyalarini ishlab chiqish va qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Boshqaruv ushbu tahlil orqali operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyatlarini rejalashtirish va optimallashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pul mablag'lari harakatini tahlil qilish kompaniyaning moliyaviy boshqaruvini optimallashtirish, moliyaviy strategiyalarini shakllantirish va moliyaviy xavfsizligini ta'minlash uchun zarur. Bu tahlil kompaniyaning moliyaviy holatini va rivojlanish salohiyatini to'liq tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Raximov M. Iqtisodiyot sub`ektlari moliyaviy holatining tahlili. O'quv qo'llanma. T.; Iqtisod-Moliya, 2015.
2. Raximov M. Iqtisodiyot sub`ektlari moliyaviy holatining tahlili. Uslubiy qo'llanma. T.; Iqtisod-Moliya, 2015.
3. Pardayev M.Q., Isroilov J.I., Isroilov B.I. Iqtisodiy tahlil. O'quv qo'llanma. T.:Print Line Group, 2017.
4. Shagiyasov T.Sh., Sagdillaeva Z.A., Urmanbekova I.F. Ekonomicheskiy analiz. /Uchebnik –T.: Iqtisod-Moliya, 2017.
5. B.A.Xasanov, M.Y.Raximov, Z.A.Muqumov, A.I.Aliqulov, A.B.Jumanova, N.SH.Xajimuratov, R.B.Xasanova **MOLIYAVIY TAHLIL TOSHKENT “IQTISODIYOT” 2019.**
6. <https://arm.ssuv.uz/frontend/web/books/642c082de2206.pdf>
7. <https://lex.uz/uz/docs/-818994>